

**Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA – František ZÁRUBA
a kol., *Dvory a rezidence v proměnách času***

Praha, Nakladatelství Academia, Historický ústav Akademie věd
České republiky, v. v. i. 2023, 441 stran, ISBN 978-80-200-3476-2,
ISBN 978-80-7286-416-4

Desáté výročí Výzkumného centra Dvory a rezidence (původně Dvory a rezidence ve středověku) působícího na Oddělení dějin středověku v Historickém ústavu Akademie věd ČR dalo vzniknout publikaci *Dvory a rezidence v proměnách času*. Tato kolektivní monografie prostřednictvím jedenácti studií, úvodu a doslovu mapuje dosavadní stav dvorského výzkumu, jeho možnosti i omezení. Jednotlivé studie jsou rozděleny do tří základních sekcí: *Prameny a metodika*, *Prostor a čas a Lidé a území*. Kromě trojice editorů – Dany Dvořákové-Malé, Jana Zelenky a Františka Záruby – svými texty přispěli i další přední čeští badatelé a badatelky.

Velmi vhodně koncipovaný úvod z pera Dany Dvořákové-Malé nesoucí název *Ke genezi dvorského bádání* (s. 7–13) uvede i neobeznámeného čtenáře do problematiky dvorského výzkumu, do jeho minulosti, současnosti i budoucnosti. Dvořáková-Malá stručně charakterizuje, co dvůr je (ve zkratce klíčová instituce monarchického zřízení) a zdůrazňuje intenci celé publikace.

Po úvodu se dostáváme k první ze tří hlavních sekcí knihy. *Prameny a metodika* otevírá příspěvek Jana Zelenky nesoucí název *Raný středověk a dvorské bádání v evropských souvislostech* (s. 17–35). Studie začíná citátem z díla *O lehkováznosti dvořanů* klerika Waltera Mapa, jenž přirovnává dvůr k peklu a upozorňuje na neustávající ctižádost dvořanů, která nemá nikdy konce a nevede k ničemu dobrému. Zelenka dále připomíná, že dvůr byl klíčovou institucí hluboko do moderní doby, popisuje základní dvorské úřady a věnuje se též vzniku a vývoji dvora, a to jak v evropských, tak domácích souvislostech. Studii uzavírá polemikou nad výsledky a výhledy bádání.

Jakub Razim se ve studii *O povaze a výzkumu úřadů panovnického dvora* (s. 36–57) zabýval především historií a současným stavem bádání o tomto tématu. Kromě Františka Palackého zmínil Václava Vladivoje Tomka, jenž dvůr rozdělil na užší a širší, kteréžto dělení je relevantní dodnes. Dále upozornil na fakt, že po roce 1948 na dlouhou dobu dvorské bádání prakticky vymizelo. V samotném závěru pak předestřel možnost vytvořit seznamy úřednictva, které by byly dovedeny až do novověku a komplexně analyzovány.

Dana Dvořáčková-Malá upozornila ve studii nazvané *Narativní prameny středověku a dvorské bádání* (s. 58–77) mimo jiné na fakt, že bádání může těžit i z pramenů literárních, které nejsou jen pouhou fantazií, jak chápeme krásnou literaturu my. Naopak odráží středověký svět a jeho myšlenky. Ostatně středověká literární teorie pracovala s principem, že literatura vypravuje o věcech, „*které se staly nebo se mohly stát*“;¹ tudíž ji můžeme s jistou mírou opatrnosti pro výzkum využít. Dvořáčková-Malá dále akcentovala potřebu studia německy psaných literárních pramenů, které vznikaly na přemyslovském dvoře, ale nebyla jim až do 21. století věnována dostatečná pozornost.

První sekci monografie uzavírá studie *Účetní prameny a dvorský výzkum* Petra Kozáka. (s. 78–103) Velkou potíží účetních pramenů je jejich žalostné dochování – jednalo se totiž o pomocnou agendu, která velice brzy ztrácela význam a nebyla vědomě uchovávána. Až do roku 1471 a nástupu Vladislava Jagellonského na trůn máme k dispozici jen tzv. zlomek účtů mistra královské kuchyně z doby Karla IV. Jiné dvorské účty se nedochovaly, je však možné využít účty městské, které mohou obsahovat informace o dvorech.

Sekci *Prostor a čas* tvoří také čtyři studie. Zdeněk Beran a Martin Šandera publikovali studii *Dvorský výzkum a 15. století* (s. 107–146). V samotném úvodu upozorňují na specifičnost dvorského výzkumu tohoto věku, který je charakteristický nestálostí, prudkými změnami, střídáním dynastií apod. A ačkoliv již vzniklo několik prací, které se dvorům 15. století věnují, nejedná se zatím ani zdaleka o uzavřené téma. Mnoho otázek čeká na svou odpověď, též je třeba edičně zpřístupnit další prameny.

Studie *Královské rezidence optikou architektury a umění* z pera Františka Záruby (s. 147–166) přibližuje relativně nové téma. Je však nutno dodat, že rezidence, především hrady, přitahovaly pozornost badatelů již od konce 18. století, nicméně tito badatelé si kladli za cíl popsat všechny hrady a tvrze bez rozdílu. Nerozlišovali mezi objekty královskými, šlechtickými a církevními. Architektuře se pak ve větší míře začali věnovat až Dobroslava a Václav Menclovi, na něž navázal Tomáš Durdík. V současnosti je kladen velký význam na studium podoby a výzdoby obytných a reprezentativních prostor daných rezidencí, mezi něž se kromě hradů řadí i paláce, dvory a domy.

1) Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika: studie k počátkům českého dějepiscectví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 98.

Ze středověku se přesouváme na přelom 16. a 17. století ve studii Václava Bůžka titulované *Rudolf II. – jeho vláda, dvůr, mecenát a kulturní reprezentace ve šlechtických sídlech* (s. 167–208). Je všeobecně známo, že Rudolf II. přesídlil do Prahy, kam ho následoval i jeho dvůr. V průběhu Rudolfovy vlády pak rostl počet dvořanů, kterých bylo ve svém maximu přes tisíc.

V novověku zůstáváme i u dalšího příspěvku s titulem *Proměny ceremoniálu v raném novověku*, jehož autorem je Jiří Hrbek (s. 209–234). Jednotlivé slavnostní úkony (a jimi tvořený ceremoniál) vznikaly již ve středověku. Postupně se vyvíjely, ačkoliv jejich změna bývala obtížná. Svazující pravidla, která každý ceremoniál doprovázela, se současníci snažili i obházet, například pořádáním maskarních plesů, kde sociální žebříček skrývaly masky a převleky. S postupujícím osvícenstvím pak klesala role církve a náboženství v rámci ceremonií, důležitější se stávala armáda a akty s ní spojené (například vojenské přehlídky).

Poslední tematická část publikace nazvaná *Lidé a území* obsahuje tři studie. První příspěvek *Dvory a rezidence české středověké šlechty* je z pera Roberta Šimůnka (s. 237–278). Šlechtickou rezidencí mohl být hrad, hospodářský dvůr, ale také sídlo ve městě. Taková rezidenční města se pak stávala kulturními a obchodními centry regionu. Šimůnek se dále věnuje i významu architektury a rodovým tradicím, jejichž vývoj sleduje až do 16. století.

Předposlední studie – *Řádové duchovenstvo v kontextu dvorského bádání v českých zemích* – se ujala dvojice autorů Kateřina Charvátová a Josef Šrámek (s. 279–301). Studie obsahuje užitečný přehled dosavadního výzkumu s výčtem relevantních publikací a autorů. V rámci modelového příkladu je pak představena role cisterciáků ve dvorském prostředí a zároveň je vysvětlen fakt, proč je právě šedým mnichům věnována taková pozornost. Není těžké odhadnout, že hlavním faktorem je existence relevantních pramenů, zejména *Zbraslavské kroniky*, a jejich absence v případě ostatních řádů.

Publikaci uzavírá studie *Česko-lucemburské vztahy a dvorský výzkum* od Jany Fantysové Matějkové a Zdeňka Žaluda (s. 302–323). Příspěvek především upozorňuje na fakt, že se v minulosti výzkum dvora Jana Lucemburského opíral o ne úplně šťastný model, který byl založený na dříve existujících dvorech, jež měly jedno hlavní centrum. Janův dvůr byl naopak budován na česko-lucemburské ose, vyznačoval se vysokou mobilitou a s trochou nadsázky platilo, že kde je král, tam je i dvůr.

Co říci na závěr? Cílem publikace nebylo primárně přinést nové informace, naopak mělo jít o souhrn dosavadního bádání. To se dle mého názoru podařilo naplnit. Kromě toho se však autoři jednotlivých studií pokoušeli hledat nové otázky, metody a postupy. A také nastínili možnosti dalšího výzkumu, které jsou často velmi omezené, zejména dochovanou pramennou základnou. V některých případech se dokonce pokračování výzkumu jeví téměř nemožné, jak zmínil například Jan Zelenka v souvislosti s raným středověkem a přemyslovským dvorem. Ani nové otázky zkrátka nemusí pomoci, pokud jsou kladeny již mnohokrát vytěženým pramenům.

Mgr. Matěj Pros

Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty
Univerzity Karlovy
(student doktorského programu)
matejpros@gmail.com

DOI: 10.14712/30298393.2025.7